

HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİNDE ÂŞIKLARIN DİLİNDE VE KÖROĞLU'NDA DAĞ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet YARDIMCI*

Dağlar Türk halkının gelenek ve göreneğine, yaşam biçimine yansıdığı gibi mitoloji, efsane, destan, masal, halk hikâyesi vb. anlatı türlerine, mânilerine, ninnilerine, türkülerine, bilmecelelerine ve halk şiirine girmiş, halk edebiyatı ürünlerinin çoğunda önemli bir motif olarak yer almıştır.

Türkler tarihleri boyunca birçok destan meydana getirmişlerdir. Yaşadıkları yöreler genellikle bozkır ve dağlık alanlar olduğu için dağlar çeşitli yönleriyle Türk destanlarında hep ön planda yer almıştır.

Altay kaynaklı Türk yaratılış destanında dağların oluşumu şöyle anlatılır.

“Tanrı Karahan, dünyayı yaratmak istedi. Kişiye, suyun dibine dalarak toprak çıkarmasını buyurdu. Kötü düşünceden halâ vazgeçmeyen kişi, denizin dibinden toprak çıkarırken kendisi için de gizli bir dünya yaratmak ağzına biraz toprak sakladı. Avucundaki toprağı. Avucundaki toprağı su yüzüne serpince, Tankı Karahan toprağa ‘büyü’ diye buyurdu. Bu büyüyen toprak yeryüzü oldu. Fakat aynı zamanda kişinin ağzındaki toprak da büyümeğe başlayıp onu boğacak hale geldiği sırada Tanrı Karahan ‘Tükür’ diye buyruk verince kişinin tükürmesiyle ağzından çıkan topraklar yeryüzüne yayılarak dağları ve tepeleri oluşturdu.¹

Yakut-Türk yaratılış destanında şeytanın ağzında sakladığı toprağın Tanrı'nın farketmesi sonucu ağzına vurup bunların saçılmasıyla dağların oluştuğu, bir başka Yakut-Türk efsanesinde de şeytanın yeryüzünde gezmesisonucu bastığı yerlerin çukurlaşarak su ile dolması sonucu denizlerin ve göllerin, basmadığı yerlerin de ovaları ve dağları oluşturduğu anlatılmaktadır.²

Türk Memlük Yaratılış destanında ise insanların ve Türklerin ilk atası olan Ay-Atam'ın, yağmur sularının Kara Dağ adlı bir dağda bulunan Ata mağaraya doldurduğu balçıktan yaratıldığı belirtilmektedir.³

Ergenekon destanında, büyük soykırımdan sonra geriye kalan iki Türk ailesinin Ergenekon denilen dağlar arasına sığınmaları ve çoğalmaları, Ergenekon'daki sarp dağların Türkleri koruması Türk tarihi ve kültürü açısından dağın önemini ortaya koyan hususlardan biridir.⁴

Uygur Türeyiş destanında Böğü Han'ın büyüdü bir kızla Akdağ'a gitmesi, Böğü Han'ın dünyaya hakim olacağı haberini bu dağ'da alması, aynı destanda Çinlilerin; Uygur Türklerinin talihli ve güçlü olmaları Uygurlar'ın yaşadığı yöredeki Kutlug Dağ'a bağlamaları Türk tarih ve kültüründe dağın önemini gözler önüne seren önemli kanıtlardandır.

Bir Yakut efsanesinde Kara Han'ın ülkesine ulaşmak için demir dağı geçmesi, Oğuz Kağan destanında Oğuz'un savaştığı ve kaldığı yerlerin çoğunlukla dağlar olması, Türklerin ilk atası sayılan Nuh peygamberin üç oğlundan Yasef'in yaşadığı yerlerin Or-tağ adlı dağlar oluşu, Türk kültür ve tarihinin en önemli unsurlarından Manas Destanı'nın kahramanı Manas'ın Alman-Bet'le karşılaşip dost olduktan sonra onun şerefine Kemekey dağında at yarışları yapılması Türk destanlarında dağın ne büyük önem arzettiğini gösterir.

* Yrd. Doç. Dr. Mehmet YARDIMCI, Edebiyat Tarihi Çerçevesinde Âşık Edebiyatı Araştırmaları, Ank. 2008, s.249-269

¹ M. Necati Sepetçioğlu, **Karşılaştırmalı Türk Destanları**, İst. 1990, s.13-15

² Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi**, Ankara 1971, s.450

³ Ögel, **a.g.e.** s.484-485

⁴ Sepetçioğlu, **a.g.e.** s.126

Destanların yanında Asya kökenli Türk masallarında da dağın önemi dile getirilmekte ve Şor türklerine ait bir masalda Altun Han'ın oğlunun kendisine sataşan birini bir yumrukta öldürüp gücünü ispat etmesi sonucu amcasıyla Altın Dağı'nda oturan yaratıcı Tanrı'ya giderek *Kara atlı Pergen* adını alması bu durumun örneklerinden biridir.⁵

Anadolu sahasına bakıldığında Türk kültür ve tarihinde dağın kutsallığı ve önemi Orta Asya'da olduğu gibi canlılığını korumaktadır.

Kanlı Mağara adlı bir Anadolu efsanesinde Aksultan adlı bir gelinin bir geyiğin üzerine binerek bir dağın üzerindeki mağaraya girip kaybolması ve dağa Akdağ denmesi;⁶ *Hamza Baba* adlı efsanede Hamza Baba'nın dağların, taşların şahitliği istemesi üzerine dağın taşın ayaklanıp yuvarlanması, “*dur*”deyince duruşu dağ kültüründeki bu canlılığın örneklerindedir.⁷

Dağ, yüksekliği itibarıyla Türkler tarafından yeryüzünde Tanrı'ya en yakın noktalar olarak tasavvur edilmiştir. Dağın zirvesinde İnsan kendini Tanrı'ya daha yakın hisseder ve öyle olduğuna inanır. Eski Türk inançlarında oldukça zengin “*dağ kültü ve ayinleri*” bulunmakta idi.

Şamanist Türklerde dağ kültü, Gök Tanrı kültüyle ilgili bir kült Olarak görülmüştür.⁸

Uygur efsanesine göre Uygurlar'ın saadet ve bolluk sağlayan *Kuttağ* denilen mukaddes dağları olduğu anlatılmakta, Eski Türklerin dağları canlı, ilahi bir güç olarak gördüklerini gösteren pek çok hikâyenin de varlığı bilinmektedir. Sagaylar'ın üç yılda bir dağ tepesinde âyin yapıp kurban kesmeleri dağların ilahi güç olarak görülüşünün bir ifadesidir.⁹ Anadolu'da halen Sarıkamış yöresinde *Ağbaba Dağı*'nı Batı Anadolu'da Tahtacıların *Kazdağı*'nı ziyareti bu görüşün Anadolu'da halâ varlığının işaretidir.¹⁰

Dağlar, eski Türk inançlarının etkisinde kalınarak Anadolu'da şekillenen efsanelere, destanlara, halk hikâyelerine, masallara, türkülere, mânilere, atasözlerine, deyimlere ve şiirlere yansımış, âşığın dilinden ve telinden hiç düşmeyip İslâmi kültürle yoğrularak eski önemini sürdürmüştür. Efsanelerde, destanlarda sık sık gördüğümüz dağ halk hikâyelerinde de önemli bir motif olarak görülür.

Halk hikâyelerinde aşk için sevgili Emrah'ın Selvi için yaptığı gibi dağlar aşar, Ferhat Şirin için dağlar deler, Hurşit, kendisine verilmeyen ve Karadağ'a götürülen sevgilisi için dağlar, beller aşar, Sürmeli Bey Telli Senem'in peşinden Çukurova'ya inmek için geçit vermeyen dağları geçer. Efsanelerde ve halk hikâyelerinde olduğu gibi masallarda da kimi zaman engel unsuru, kimi zaman da barınılacak yer olarak görülmektedir.

Masallardaki en önemli dağ motifi *Kaf Dağı*'dır. Anlatmaya dayalı türlerin yanı sıra Türk halkının duygu ve düşüncesinin önemli bir tercümanı olan Türküler de dağsız olmaz. Karlı dağların ardında kalan sevgiliye özlem yanık türkülerle dile gelirken dağ:

“*Aşan bilir karlı dağın ardını
Çeken bilir ayrılığın derdini*”
“*A dağlar ah ulu dağlar
Eşinden ayrılan ağlar*”
“*Bu yıl bu dağların karı erimez*”

⁵ Ögel, a.g.e. s. 319-320

⁶ Cahit Kavcar - Mehmet Yardımcı, *Efsanelerimiz*, Malatya 1990, s.9

⁷ Kavcar-Yardımcı, a.g.e. s.112

⁸ Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara 1986, s.48

⁹ İnan, a.g.e. s.53

¹⁰ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının izleri*, Ankara 1990, s. 36

Eser bad-ı saba yel bozuk bozuk”

biçiminde ya aşılmazdır, ya uludur, ya başı dumanlıdır ya da başı karlı olup yol vermeyen görünümüdür.

Türklerde geniş ölçüde yer alan dağ kavramı mânilerde de büyük yer tutmakta:

*Bir avuç mişmişim ben
Güneşte pişmişim ben
Bir hercai yar için
Dağlara düşmüşüm ben*

ya da:

*Siyah üzüm deneler
Başıma geldi neler
Ben senden ayrılalı
Ahım dağları deler*

biçiminde halk dilinde yaşamaktadır. Atasözlerimizde de:

*“Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.”
“Dağdan gelir, bağdakini kovar.”
“Allah dağına göre kar verir.”*

biçiminde kullanılarak halk kültürünün önemli bir ögesi durumunda sosyal hayattaki yerini bulmaktadır.

Türk kültür ve tarihinde önemli bir yeri olan dağ motifi âşıklarımızın dilinden ve telinden hiç eksik etmedikleri kavramların başında gelir. Âşıklar kimi zaman dağı Veysel’in dediği gibi:

*Kokuyor burnuma Sivralan köyü
Serindir dağları soğuktur suyu
Yar mendil göndermiş yadigar deyi
Gözünün yaşını sil deyi yazmış*

biçiminde doğanın bir parçası olarak şiirlerine alırken, kimi zaman da Anadolu coğrafyası kendi üstünde yaşayan insanlarına çok sert davrandığından, Karda-kışta Anadolu insanının çevresiyle bağlarını kopardığından, kendi kaderiyle başbaşa kalan insanın duygularını Yunus Emre’de olduğu gibi:

*Ben toprak oldum yoluna
Sen aşırı gözetirsin
Şu karşıma göğüs geren
Taş bağırlı dağlar mısın*

biçiminde dile getirir.

Halk ozanları ozanlık gereği elinde sazı diyar diyar gezer, dağlar aşar. Karacaoğlan:

*Yüce dağdan aştım geldim yol deyi
Bahçenize el sundum da gül deyi
Ahd ü aman ettim ayrılmam deyi
Felek ayırdı da seçti neyleyim*

diyerek sevgilisi için dağlar aştığını belirtirken, Köroğlu;

*Mürveti çok Hakk’ın nazargâhısın
Bizim iller karlı dağlar aşkolsun
Gerçek erenlerin seyrangâhısın
Bizim iller çamlıbelller aşkolsun*

der. Posoflu Zülali de

*Kadersiz maksuda ermek olur mu
Takdir mukadderi bilmek olur mu
Acep yine bir gün görmek olur mu*

Alçaklı yüksekli dumanlı dağlar

diyerek duygularını dizelere aktarır. Köroğlu:

*Yol verin dumanlı dağlar
Aşmaya Ayvaz geliyor
Çağlasın soğuk pınarlar
İçmeye Ayvaz geliyor*

deyip dağın engel konumunu gözler önüne serer.

Âşık dağı sevgilisine ulaşmada bir engel görse de onu yine sever. Çünkü o yurtseverdir. Dağ da bu yurdun bir parçasıdır. Onu doğanın güzel bir parçası olarak görüp över. Sılanın dağları karlıdır, dumanlıdır.

Sıladan ayrı kalmak âşığa zor gelir. Köroğlu tezenenin ucundan seslenir:

*Karşıdan gelen piyade
Bizim iller yerinde mi
Eteklerini çimen almış
Karlı dağlar yerinde mi*

diye koçaklamalarındaki o gür sesini yumuşak, özlem dolu bir havaya sokar. Âşık gün olur dağlarla sohbet eder, gün olur sitem eder, dağ âşık için dertleşeceği insan gibidir. Zaman olur insanla bir tutar onu. Dağ sanki dile gelece de konuşacaktır onunla. Köroğlu: *Övün koç Köroğlu övün*

*Taşlar al bağına dövün
Bir yar yitirdim ben bugün
Dağlar hiç görmediniz mi*

deyip dağlara sorarak yitiğini arar.

Pir Sultan Abdal:

*Yürü bre Çiçek dağı
Sende suna boylum kaldı
Her kuşların dönüm çağı
Bülbülüm gülşenim kaldı*

diye sitem ederken, yine Köroğlu:

*Muhtuluk olsun dağlara
Şen olun Ayvaz geliyor
Selam olsun selvilere
Şen olun Ayvaz geliyor*

diye Ayvaz'ın gelişini dağlara müjdeler.

Karacaoğlan ise çaresizliğinden sevgilisinin durumunu:

*Yüce dağlar bir sualım var sana
Aştı m'ola kömür gözüm başından
Yanılıp derdime derman katarsın
Dünya sele gitti gözüm yaşından*

biçiminde dağlara sorar. Ferhat ile Şirin hikâyesindeki dağ delme olayı pek çok âşığın şiirinde ustaca yapılan telmihlerle dile getirilmiş, Âşık Ömer:

*Âşık Ömer geldi ise
Hak inayet kıldı ise
Ferhat dağı deldi ise
Ben koymam dağı dağ üzre*

biçiminde konuyu dile getirirken Gevherî:

Bahri gibi ummanları yüzdüren

*Mecnun gibi sahraları gezdiren
Ferhat gibi dağlar başın kazdıran
Biri gurbet biri firkat biri aşk*

biçiminde dizelerine aktarmıştır.

Leyla ile Mecnun hikâyesine pek çok âşık telmih yapmış, Âşık Esirî:

*Bülbülüm yarim bağlara
Mecnununm düştüm dağlara
Bak bu firkatli çağlara
Acı yeller esti bize*

diyerek Mecnun'un dağlara düşüşünü dile getirmiş,

Köroğlu da:

*Köroğlu'nun sevdası var başında
Gümanı var şu gönlümün başında
Leyla'yı ararken dağlar başında*

Mecnun'un

aşkına giriftar oldum

diyerek Leyla ile Mecnun hikâyesini telmih etmiştir.

Âşıklar dağla ilgili deyimleri kendi iç dünyalarının birer aynası gibi kullanmışlardır.

Karacaoğlan:

*Karacaoğlan der ki amanın aman
Bürüdü dağları bir bölük duman
Canım sağdır demek dünyada yalan
Tenim teneşirde salım eldedir.*

derken, Seyranî:

*Kim gülü dikenden ayırıp seçer
Herkes amelinin mahsulün biçer
Gam yeme Seyranî bu gün de geçer
Yüce dağın başı olmaz dumansız*

demiş, Yozgatlı Hüznî de:

*Hüznî'ye ne ittin darı dünyada
Kaldı intizarım saçı Leyla'da
Fırtınan serimde saf u şitada
Bütün duman ittin dağımı felek*

diye sitemini dile getirmiştir. Dağ âşığının her şeyidir. Kendini dağın çeşitli durumlarına benzetir. Karacaoğlan:

*Yüce dağda bir bölücek kar idim
Garbi değdi erim erim eridim
Evvel muhabbetli yarim ileydim
Sanki köşelerde bakan ben oldum*

deyip kendini dağdaki kara benzetirken Dertli:

*Bahar seli gibi dağlar başında
Gör nice durlandım nice bulandım
Bir darüşşifadan boşanmış gibi
Sürüyüp zenciri hayli dolandım*

diye kendini dağdan gelen bahar seline benzetir.

Âşık Deryamî:

*Fikrini bir eyle zikrin de birdir
İman bir olursa fikrin de birdir
Dua-yı temenni şükürün de birdir
Aynı dağda çıkan cevahirdeniz*

deyip kendini dağdan çıkan cevherlere benzetir.

Seyrani de:

Dağlarda nergis sanurdım

*Ela gözlü mestim seni
Sözünden özüm tanırdım
Fehmederdim dostum seni*

diyerek sevgilisini dağ nergislerine benzetmiştir.

Köroğlu ise:

*Bizim dağların kaplanı
Güleşse yıkar aslanı
Köroğlu'nun kahramanı
Gelin ağlaşak Hoylu'ya*

diyerek koçaklarından Hoylu'yu dağ kaplanlarına benzetir. Halk için mevsimlerin asıl işaret vericisi dağlardır. Ona göre dağ, bir çeşit halk takvimidir. Dağların karı erimeye başlayıp türlü renge bürününce bahar geldi demektir. Karacaoğlan'ın:

*Erisin dağların karı erisin
İnip seli düz ovayı bürüsün
Türkmen ili yaylasına yürüsün
Ak kuzular melesin de gidelim*

deyişi, Gevherî'nin:

*Zambak tuğunu dikti
Susam da hançerin çekti
Cümle dağlar karın söktü
Sular akar çağlar şimdi*

deyişi gibi söyleyişler âşıkların dilinde ve telinde sıkça terennüm edilmektedir.

Âşıkların dilinde karların erimesiyle ifade edilen yaz mevsimi çabuk geçer. Yazın geçip dağlar yeşilliğini yitirip yüksek tepelere kar yağmaya başlayınca âşığın gönlünü bir hüznün kaplar.

Gevherî'nin:

*Yüce yüce dağlar başı
Pare pare duman şimdi
Sevişmesi hoştur amma
Ayrılması yaman şimdi*

deyişinde olduğu gibi sonbahar, Yozgatlı Hüznî'nin:

*Kırcı boran duman tuttu dağları
Kapıdan dışarı çıkamaz oldum
Güller soldu hazan bozdu baharı
Bağıma bahçeme bakamaz oldum*

deyişinde ifade ettiği gibi âşıkların dilinde kışın sert yüzü dizelere aktarılır.

Dağların adı anılarak da âşıklarca bir nevi Anadolu coğrafyası çizilmektedir. Köroğlu'nun kendisiyle özdeşleşen çamlıbel sazının telinde:

*Çamlıbel dağında yüksek kayalar
Beni kınamayın beyler ağalar
Göçer gider katarlanmış mayalar
İlle Demircioğlu durmasın gelsin*

ve Pir Sultan'ın dilinde:

*Pir Sultan Abdal'im coşkun akarım
Akar akar dost yoluna bakarım
Pîrim oldum seyrangâha çıkarım
Dahi Yıldız Dağı yaylamasınlar*

yaşadığı yöredeki dağlar zikredilir.

Her âşığın önemseydiği dağ ya da dağlar bulunmaktadır. Çamlıbel Köroğlu'nun, Ağrı Dağı Ercişli Emrah'ın şiirlerinde görülürken;

Bir şiirinde:

Başın görünmüyor dumandan pustan

*Bağrışır geyiğin durulmaz sestem
Sağ yanın saraycık solun Elbistan
Övülmeye değer dilin Binboğa*

diyen Dadaloğlu'nda Binboğa, Çiçekdağı gibi dağlar da sıkça rastlanan dağlardır.

Âşık Veysel:

*Yüce yaylam güzellerin otağı
Hoştur Veysel yaylaların o çağı
Ulu dağlar koç yiğitler yatağı
Her zaman gönlümün yaylası Tecer*

diyerek Tecer dağını överken Âşık Kemalî Bülbül:

*Mamur dağ Karadağ selamlaşır
Sırtlarında şifa rüzgâr taşırlar
Yayla güzelleri konuklaşır
Havası sertleşir bazı Kavak'ın*

deyip yöredeki dağları anar.

Âşıkların dilinde ve telinde Yunus Emre'nin bir şiirinde:

*Gökyüzünde İsa ile
Tur Dağı'nda Musa ile
Elimdeki âsa ile
Çağırayım Mevlam seni*

olduğu gibi Tur Dağı, Hatayî'nin bir şiirinde :

*Karşı dağlar kardadır
İşim ah ü zardadır
İsmail der ya ata
Arafat dağı nerededir*

belirttiği gibi Arafat Dağı vb. kutsal dağların yanı sıra Kaf Dağı gibi masallarda rastlanan dağ adları da terennüm edilmektedir.

Dağ kavramı tarikat ehli âşıkların dilinde Tanrı'yı bulmada araç olarak görülür. Yunus Emre:

*Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım Mevlam seni
Seherlerde kuşlar ile
Çağırayım Mevlam seni*

ve

*Cemalini gördüm düşte
Çok aradım yazda kışta
Bulamadım dağda taşta
Denizleri süzer oldum*

diye dağları mekân tutup, dağ taş aşarak çile doldurup Tanrı'yı bulmaya çalıştığını dile getirirken Sıtkı Baba:

*Yas ü matemdedir gönlümün kuşu
Dostun cemalinden buldum bu coşu
Yeter dolandığım dağ ile taşı
Şimdi bir menzile ermek isterim*

biçiminde Tanrı'yı bulmada dağı araç olarak gördüğünü ima eder.

Kimi âşıklarca da dağ sosyal hayatın bir parçası olarak görülür. Hekimhanlı Âşık Halil:

Adedine töresine bağlıdır

*Kışın ovalıdır yazın dağlıdır
Bahçeler tutunca çoğu yağlıdır
İçmeye suyu yok ağılbaşı'nın*

deyişinde göçebelik hayatını dizelere aktarır.

Âşıklarca dağ, sadece manzara olmakla kalmayıp ruh hallerinin ifadesidir. Posoflu Zülali'nin:

*Dosta dost ol amma imanlı gerek
Dost gamlıysa sen de hicranlı gerek
Bazan gönül dağı dumanlı gerek
O dağa fırtına karsız ne lazım*

biçiminde belirttiği gibi gönül dağı dumansız, karsız ve fırtinasız değildir.

Seyranî'nin:

*Aşkın bülbülüne şevkim bağında
Gül açar dikenli çalım kalmadı
Gül gibi bitmişken aşkın dağında
Bülbül konmak için dalım kalmadı*

deyişinde olduğu gibi soyut söyleyişlerle kimi âşıklar kendilerini aşk dağında biten güle benzeterek ruh hallerini sergilerler.

Kimi âşıkların dilinde dağ ve sevgilinin özellikleri birlikte kullanılır. Dağ sevgiliyi akla getirir. Dağın sevgiliyi akla getirmesi konar-göçer hayatın kurallarından kaynaklanmaktadır.

Hangi nedenlerle olursa olsun düzene, yönetime baş kaldıranların kalesidir dağ.

Dağı iyi tanıyan, girdisini-çıkısını, geçitlerini, mağaralarını iyi bilen, iyi tanıyan biri çıktı mı dağa bir kez, kolay kolay ele geçmez olur. Bu kişi ister eşkıya, ister halkın kahraman tanıdığı Köroğlu olsun. Sırtını bir kez dağlara verdi mi ne beyden korkusu olur, ne paşadan.

Köroğlu:

*Yüce yüce tepesinden yol aşan
Gitmez oldu gönlümüzden endişen
Mürüvetsiz beyden yeğdir dört köşen
Arkam sensin kalam sensin dağlar hey*

deyip selam gönderir Bolu Beyi'ne:

*Benden selam olsun Bolu Beyi'ne
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır
Ok gıcirtısından kalkan sesinden
Dağlar seda verip seslenmelidir.*

diyerek onu dağlara çağırır. Köroğlu der durman edek cengimiz

*Bunda belli olsun yiğit hangimiz
Üç saat sürmeli burda hengimiz
Tarih yazın şu dağlara nişane*

diyen Köroğlu'nda dağ bir savaş alanıdır.

Haksızlıklar karşısında direnen; devlet zulmü, sosyal baskı vb. unsurlar altında boyun eğmeyen Köroğlu-Dadaloğlu gibi âşıklar için dağ aynı zamanda bir sığınak ve meskendir.

Köroğlu'nun: *Hemen Mevlâ ile sana dayandım*

*Arkam sensin kalam sensin dağlar hey
Yoktur senden gayrı kolum kanadım
Arkam sensin kalam sensin dağlar hey*

deyişi bu sığınmanın güzel ifadelerinden biridir.

Zorunlu iskân fermanıyla karşılaşan Avşar aşiretinin yiğit sesi Dadaloğlu da zorda kalınca:

*Çıktım Kozan'ın dağına
Remil attım dost bağına
Aşiretten imdat gelmez
Kaç kurtul Gevur Dağı'na*

deyişinde belirttiği gibi dağı sığınak olarak görür.

Âşıklarca, dağlara çıkmak aslında korkaklık değil, kaçmak değil, dağın yüceliğinden, gücünden güç alıp dönüp zalimden öç almaktır. Âşığın başı, sığındığı dağ gibi diktir. Kimse ona baş eğdiremez.

*Köroğlu'yum arka verdim dağlara
Kılıç kalkan hoş yakışır ellere
Çok selam söyleyin ulu beylere*

Kan içen beylerin günüdür bugün

diyen Köroğlu gibi dağ adamının kalesi dağlar olur. Dağlar sadık yaridir Köroğlu'nun. Sığınacağı bir Çamlıbel vardır bir de Allah'ı.

Beyleri mürüvetsiz bulur. Kır atına binip de dağları ardına alınca bir şey yapamaz paşalar Köroğlu'na. O dağlarda daha bir yiğitleşir ve:

*Top atılır kalasından
Hak saklasın belasından
Köroğlu'nun narasından
Dağlar gümbür gümbürlenir*

biçiminde ses verir yücelerden.

Köroğlu başkaldırma geleneğimizde somut, canlı kavganın simgesidir. Mehmet Kaplan, Köroğlu'nda Türk halkının içinde yaşayan atlı-göçebe medeniyetinden kalma alpliğin izlerini bulur. Kaplan'ın bu saptaması Köroğlu'nun halk psikolojisinde temsil ettiği yerin ne derece derin olduğunu gösterir.

*Köroğlu'yum kayaları yararım
Halkın kılıcıym Hakk'ı ararım
Şahtan padişahdan hesap sorarım
Uykudan uyanan katılır bana*

deyişi bu dikbaşlılığın ifadelerindedir.

Köroğlu'nun başkaldırısı babasının kişiliğinde bütün mazlumlar içindir Anadolu insanı yaşadığı sosyal ortamlarda hazmedemediği baskılarla karşılaşınca dağlara çıkarak bu sosyal baskıdan kurtulmaya çalışır.

Dağlar Anadolu insanı için bir tür sigortadır. Haksızlıklar karşısında bunalan Köroğlu da:

*Gel Ayvaz'ım bu dağlara gidelim
Bile ağlayalım bile gülelim*

diyerek Ayvaz'la dağa çekilir.

Edebiyatımızda en güzel dağ güzellmelerini Köroğlu söylemiştir. Dağda yaşayan yiğit ozan için dağdan daha güzel ne olur sazda sözde.

Köroğlu yalnız dağlara, koçaklarına güzelleme söylemez. Her âşık gibi onda da yanık bir gönül vardır. Vur-kırdan vakit bulursa dağ güzellerine gönül verir.

*Nazım salınır gezersin
Dertli bağrımı ezersin
Beyaz kâğıda benzersin
Yazar m'ola kalem seni*

biçiminde pınar başlarında gördüğü aşiret kızlarına kır atın üstünde sazı ile ses verir. O bir cenk adamı olduğu ölçüde bir aşk şairidir de. Bu konuda her âşığın ulaşamadığı derin bir duyarlığa sahiptir.

Âşıkların dilinden ve telinden düşmeyen, Türk halk şiirinde geniş bir kullanım alanına sahip olan dağlar âşıklık geleneği sürdükçe halk şiirinin vazgeçilmez bir motifi olarak hep yerini koruyacaktır.

KAYNAKÇA

Mustafa Akdağ, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası**, İstanbul 1975

Mehmet Bayrak, **Eşkriyalık ve Eşkriyalık Türküleri**, Ankara 1985

Asım Bezirci, **Pir Sultan**, İstanbul 1986

Müjgan Cunbur, **Karacaoğlan**, Ankara 1985

Şükrü Elçin, **Gevherî**, Ankara 1987

Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara 1986

Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ank. 1990
Hasan Ali Kasır, **Seyranî**, İstanbul 1984
O. Kazancı-M.Yardımcı, **Hekimhan Folkloru**, Malatya 1993
Bahattin Ögel, **Türk Mitolojisi**, Ankara 1989
Cahit Öztelli, **Yunus Emre**, İstanbul 1986
Saim Sakaoğlu, **Ercişli Emrah**, Ankara 1987
M. Necati Sepetçioğlu, **Karşılaştırmalı Türk Destanları**, İstanbul 1990
Rıza Zelyut, **Halk Şiirinde Başkaldırı**, İstanbul 1989